

Ks. Andrzej UCIECHA*

SEKRETY DUCHOWEJ WALKI W MOWIE *O WOJNACH* AFRAHATA, PERSKIEGO MĘDRCA

W wykładzie na temat teologicznego znaczenia wojen i prześladowań w historii zbawienia Afrahat¹ wyjaśnia jednemu z „synów przymierza”: „Otóż, ponieważ czas jest zły, posłuchaj tego, co ci sekretnie (𐭪𐭫𐭮) piszę”². Co ukrywa, o czym chce mówić Mędrzec perski i dlaczego w sposób dyskretny? Jakie poufne informacje ma do przekazania „sprzymierzonym” i przed kim stara się zachować tajemnicę? Co kryje się w stwierdzeniu „czas jest zły”? Na te pytania postaram się odpowiedzieć w niniejszym opracowaniu.

1. Znaczenie pojęcia 𐭪𐭫𐭮 (*rāzā*). Użyty termin 𐭪𐭫𐭮 (*rāzā*) posiada bogate znaczenie we wszystkich *Demonstrationes* Afrahata. To semantyczne bogactwo wyraża się w wieloznaczności odniesień i ukrytej harmonii wymownych powiązań³: w mowie *O wierze* wskazane pojęcie będzie wyrażało sakrament chrztu (𐭪𐭫𐭮𐭮𐭫𐭮𐭮𐭫𐭮 𐭪𐭫𐭮)⁴, a w wykładzie na temat modlitwy jego znaczenie zostanie powiązane z misterium krzyża Zbawiciela (𐭮𐭫𐭮𐭮𐭮𐭮𐭮 𐭪𐭫𐭮)⁵. Pojęcie 𐭪𐭫𐭮 oznacza sposób rozumienia, który można uchwycić za pomocą

---

* Ks. dr hab. Andrzej Uciecha – adiunkt w Katedrze Teologii Patrystycznej i Historii Kościoła na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach; e-mail: andrzej.uciecha@wp.pl.

¹ Temu zagadnieniu Afrahat poświęcił mowę *O wojnach*: Aphraates, *Demonstratio* 5, ed. J. Parisot: Aphraatis Sapientis Persae *Demonstrationes*, PSyr 1, 184-237, tłum. A. Uciecha: Afrahat, *O wojnach (Demonstratio quinta. De bellis*, PSyr 1, 184-237), ŚSHT 43 (2010) nr 2, 248-262 (oznaczenie lokalizacji tekstu źródłowego: pierwsza cyfra wskazuje na numer mowy, druga – podział na rozdziały w tłumaczeniu łańciskim; oznaczenie lokalizacji wydania tekstu: pierwsza liczba oznacza numer tomu, druga numery kolumny, a następna numery wierszy tekstu syryjskiego).

² Tamże 5, 2, PSyr 1, 185, 3-5, tłum. Uciecha, s. 250. Interesujące analizy biblijnej egzegezy Księgi Daniela w mowie *O wojnach* Afrahata przedstawił Craig E. Morrison, *The Reception of the Book of Daniel in Aphrahat's Fifth Demonstration*, „On Wars”, „Hugoye” 7 (2004) nr 1, 55-82.

³ Por. *Thesaurus Syriacus*, ed. R. Payne Smith, II, Oxonii 1901, 3871-3872: „secretum, arcanum, typus figura, symbolum”. 𐭪𐭫𐭮 w przekładzie wydania krytycznego J. Parisota (PSyr 1, 186): „sub symbolis”.

⁴ Aphraates, *Demonstratio* 1, 17, PSyr 1, 41, 2, tłum. A. Uciecha: Afrahat, *O wierze (Demonstratio prima. De fide)*, PSyr 1, 41, ŚSHT 37 (2004) nr 2, 169.

⁵ Tenże, *Demonstratio* 4, 5, PSyr 1, 145, 10, tłum. A. Uciecha: Afrahat, *O modlitwie (Demonstratio quarta. De oratione)*, PSyr 1, 145, ŚSHT 43 (2010) nr 1, 36.

zmysłów, ale który kieruje zrozumienie do abstrakcyjnego ideału, ukrytego przed oczami ciała. Słowo *rāzā* jest używane zamiennie z *dmūtā* (obraz) lub *peletā* (podobieństwo, parabola), ale ciągle zachowuje sens *tupsā* (typ) i *jugnā* (ikona)⁶. Staroaramejskie *rāzā* ma pochodzić z języka perskiego, w którym wyrażało królewski sekret i boskie tajemnice, a które jedynie wybrani, jak na przykład biblijny Daniel, mogli rozszyfrować. W języku greckim stało się standardowym *μυστήριον*, a w chrześcijańskiej egzegezie na stałe zostało powiązane z ewangelicznymi tajemnicami Królestwa i Pawłowym „misterium” Bożych planów realizowanych w wydarzeniach ziemskiej historii. Takie ujęcie teologiczne miało swoje podłoże w wierze, w której cały Stary Testament wskazywał na Chrystusa i do Niego prowadził; stąd też *rāzā/μυστήριον* stało się w naturalny sposób typologicznym synonimem postaci Starego Testamentu symbolicznie zapowiadających Chrystusa (*tupsā/τύπος*). W ten właśnie sposób Afrahat, podobnie jak Efreem Syryjczyk, znajduje się w głównym nurcie przedniejskiej teologii. Semantyczne pogłębienie pojęcia *μυστήριον* w grecko-rzymskim świecie zostało zapożyczony w IV w. z nauki religii misteryjnych i powiązane w narracji chrześcijańskiej z sakramentami, zwłaszcza chrztem i eucharystią. Pismo Święte, jako dzieło Boże wyrażone za pomocą ludzkiej wyobraźni i języka, stanowi część całego stworzonego świata i jego historii, i jako takie zawiera *rāze*, objawiające symbole Chrystusa, ponieważ cały świat stanowi Jego objawienie. Drzewa albo kawałki drewna w Starym Testamencie mogą być widziane jako typy i symbole krzyża dlatego, że „oko wiary” widzi każde drzewo jako tajemnicę krzyża⁷. Symbol oznacza połączenie przedmiotu z wizualizowanym obrazem i jest czymś, co można rozpoznać. To rozpoznanie stanowi istotę wszelkiego symbolicznego wyrazu. Symbol nie jest niczym innym jak „language of recognition”⁸ – jak mówi Nabil El-Khoury, nie ogranicza się jedynie do sfery czysto racjonalnej, ponieważ nie przyjmuje swojego znaczenia w relacji do znaczenia czegoś innego, posiada bowiem własne, właściwe sobie i wyraźne znaczenie; to raczej on przez swoją manifestację przenosi znaczenie na coś innego, przez co może być ono rozpoznawane⁹.

2. Hermeneutyka i kontekst historyczny sekretów ukrytych w *Demonstrations*. Pierwszą część swojego ascetycznego dzieła Afrahat skomponował

⁶ Por. N. El-Khoury, *Hermeneutics in the Works of Ephraim the Syrian*, w: *IV Symposium Syriacum. Literary Genres in Syriac Literature* (Groningen – Oosterhesselen, 10-12 Sept. 1984), ed. H.J.W. Drijvers – R. Lavenant – C. Molenberg – G.J. Reininked, OCA 229, Roma 1987, 94.

⁷ Por. R. Murray, *The theory of symbolism in St. Ephrem's Theology*, *ParOr* 6-7 (1975-1976) 3-5. Na temat duchowych zmysłów (zwłaszcza wzroku) zob. P. Szczur, *Rola „zmysłów wiary” w zrozumieniu sakramentów inicjacji chrześcijańskiej według Cyryla Jerozolimskiego*, *VoxP* 34 (2014) t. 61, 297-308; tenże, *Rola postrzegania duchowego w nauczaniu katechetycznym Jana Chryzostoma*, *VoxP* 34 (2014) t. 62, 493-504.

⁸ El-Khoury, *Hermeneutics in the Works of Ephraim the Syrian*, s. 93.

⁹ Por. tamże, s. 93-94.

w latach 336-337; drugi cykl *Demonstrationes* (ܕܡܘܢܫܬܐ) został zredagowany kilka lat później, ok. 343-344, a zatem już w czasie trwania prześladowań chrześcijan. Najprawdopodobniej wykład *O wojnach* powstał we wrześniu albo październiku 337 r., gdy wyraźnie rosło napięcie wrogości w relacjach państwa perskiego i mniejszości chrześcijańskiej. Sytuację wyraźnie pogorszyła deklaracja cesarza Konstantyna, który ogłosił się obrońcą Kościoła. Możliwe, że Afrahat liczył na protekcję rzymskiego władcy, nie wiedział jednak, że ten już od kilku miesięcy nie żył¹⁰. Mędrzec perski w bardzo oszczędny i dyskretny sposób opisuje trudny okres wojen Persji przeciwko Imperium rzymskiemu i skomplikowaną sytuację Kościoła w sasanidzkim królestwie Szapura II (309-379). Imię tego słynnego władcy ܫܫܘܦܘܪ (Shapūr) znajduje się między innymi w krótkiej informacji, w której Afrahat podaje dokładną datę powstania *Mowy napominającej*, czyli *Listu Synodalnego*¹¹. Adresatem rozważań i postulatów zawartych w 23 ܕܡܘܢܫܬܐ byli „synowie przymierza” (ܚܘܒܪܝܢܐ), „sprzymierzeni” w zorganizowanej, przedmonastycznej formie życia ascetycznego¹². Istota radykalizmu tej elitarniej społeczności ukrywa się w ideale „atlety” (ܐܬܠܬܐ) samotnie i niepodzielnie (ܢܫܬܐ) skupionego na duchowej walce z szatanem¹³ i całkowicie oddanego Chrystusowi¹⁴. Walka ze złem stanowi „najwyższą część” (ܚܘܒܪܝܢܐ ܕܡܘܢܫܬܐ) życia „synów przymierza”¹⁵, podobnie jak słuchanie i rozważanie Słowa Bożego przez ewangeliczną Marię, która „obrała najlepszą część” (por. Łk 10, 42).

Wykłady (ܕܡܘܢܫܬܐ) na temat ideałów ascetycznych wymagały od odbiorcy przede wszystkim znajomości Pisma Świętego oraz opanowania metod ich interpretacji. Mędrzec perski, który nazywa siebie: „uczeń świętych Pism” (ܕܡܘܢܫܬܐ ܕܡܘܢܫܬܐ ܕܡܘܢܫܬܐ)¹⁶, w hermeneutycznym opisie rzeczywistości konsekwentnie i precyzyjnie wykorzystuje interpretację symboliczną. Żaden

¹⁰ Należy pamiętać o wydarzeniu, które miało miejsce nieco wcześniej w Armenii, a które z pewnością wpłynęło na rozwój sytuacji w regionie; kraj ten pozostawał terenem nieustannej walki między Rzymem a Persją i gdy Armenia przyjęła chrześcijaństwo, można było przewidywać problemy w niedalekiej przyszłości. Por. T.D. Barnes, *Constantine and the christians of Persia*, JRS 75 (1985) 126-136; J. Labourt, *Le christianisme dans l'Empire Perse sous la dynastie Sassanide (224-632)*, Bibliothèque de l'enseignement de l'histoire ecclésiastique 11, Paris 1904, 43-50.

¹¹ Por. Aphraates, *Demonstratio* 14, 50, PSyr 1, 725, 1, tłum. A. Uciecha: Afrahat, *List Synodalny (Demonstratio XIV. Exhortatoria)*, PSyr 1, 725, ŚSHT 46 (2013) nr 1, 51.

¹² Por. S.H. Griffith, *Images of Ephrem: The Syrian Holy Man and his Church*, „Traditio” 45 (1989-1990) 7-33.

¹³ Por. A. Guillaumont, *Aux origines du monachisme chrétien. Pour une phénoménologie du monachisme*, Spiritualité Orientale 30, Abbaye de Bellefontaine 1979, 47.

¹⁴ Por. A. Harnack, *Militia Christi. Die christliche Religion und der Soldatenstand in den ersten drei Jahrhunderten*, Tübingen 1905, 16; A. Uciecha, „Walka” Złego z „synami przymierza” na podstawie wybranych Mów Afrahata, perskiego Mędrca, VoxP 33 (2013) t. 59, 209-223.

¹⁵ Por. Aphraates, *Demonstratio* 7, 17, PSyr 1, 340, 6, tłum. A. Uciecha: Afrahat, *O pokutujących (Demonstratio septima. De paenitentibus)*, PSyr 1, 340, ŚSHT 46 (2013) nr 1, 13.

¹⁶ Tenże, *Demonstratio* 22, 26, PSyr 1, 1049, 3-4.

poganin, żaden biblijny ignorant nie był w stanie rozszyfrować tej hermeneutycznej zagadki, zaś wtajemniczeni z łatwością mogli w biblijnych aluzjach nie tylko rozpoznać, ale i ocenić zachowanie postaci i religijną wartość wydarzeń sobie współczesnych. „Uczeń świętych Pism” jest atletą, który nieustannie medytuje nad Słowem Bożym i walczy o to Słowo w przymierzu z jednym prawdziwym Słowem, czyli Chrystusem.

W stanie permanentnej inwigilacji duchownych i świeckich Kościoła perskiego roztropność nakazywała dyscyplinę najwyższej ostrożności i dlatego też we wszelkich relacjach *Demonstrationes* Afrahat unika podawania nazw miejsc i imion osób. Konieczność zachowania dyskrecji pozwalała ograniczyć krąg odbiorców, którzy mogliby zrozumieć ukryte przesłanie tekstu, a przede wszystkim utrudniała pracę tajnej policji państwowej¹⁷ i wewnętrznych szpiegów w łonie Kościoła. W swojej teologiczno-literackiej taktyce Afrahat proponuje użycie tajnego kodu sekretnej komunikacji zarezerwowanego dla wybranych. W typologicznej egzegezie Afrahat interpretuje wizje Daniela o czterech bestiach i królestwach oraz prorockie widzenie barana i kozła (por. Dn 7-8)¹⁸. Nowy Nabuchodonozor to głupiec przeciwstawiony mędrcom, czyli cesarzowi Konstantynowi¹⁹. Określenie „synowie Ezawa” nie powinno sprawiać żadnych trudności w identyfikacji Rzymian. W kolejnej biblijnej aluzji Mędrzec porównuje sytuację prześladowanych chrześcijan w Persji Szapura II do czasów Eliasza w Samarii za panowania króla Achaza i jego żony Izebel:

„Chcę ci również ukazać post bezbożnika, który przelał krew i dlatego nie został przyjęty, [post] zarządzony przez Izebel, podżegaczkę Achaba (por. 1Krl 21, 25) i instrument ucisku Izraela. Napisała ona bowiem list w imieniu Achaba i wysłała go do synów Izraela, mężów przewrotnych, uległych nikczemnej Izebel. W nikczemnym liście napisała tak mówiąc: «Zarządzcie post i posadźcie Nabota przed ludem. Posadźcie też naprzeciw niego dwóch mężów, synów nikczemnych. Niech zaświadczą o nim, tak mówiąc: «Nabot zbluźnił przeciw Bogu i ludowi, należy go ukamienować i niech zginie» (1Krl 21, 9-10). Oto, mój przyjacielu, napisała im Izebel, aby dwóch mężów zaświadczyło przeciw Nabotowi. Wysłała ich jakoby [przez to] czyniąc zadość świętemu Prawu, ponieważ w Prawie tak napisano: «Skazany na śmierć nie zostanie zabity na podstawie słów jednego świadka, lecz umrze w oparciu

¹⁷ Szapur II uczynił zoroastryzm religią obowiązującą w królestwie.

¹⁸ Por. Aphraates, *Demonstratio* 5, 5-6, PSyr 1, 192, 24 - 196, 20, tłum. Uciecha, s. 252-253; tamże 5, 13-20, PSyr 1, 209, 10 - 224, 23, tłum. Uciecha, s. 256-258. Według relacji historyka Ammiana Marcellina (*Rerum gestarum libri XIX* 1) Szapur (Sapor) miał prowadzić wojny w stroju bojowym ze złotym nakryciem w kształcie głowy barana ozdobionej szlachetnymi kamieniami.

¹⁹ Wrogość wobec cesarza Konstancjusza II wybuchła w Persji w 338 r., już po śmierci Konstantyna; por. M.-J. Pierre, *Introduction*, w: Aphraate le Sage Persan, *Les Exposés*, t. 1: I-X, SCH 349, Paris 1988, 75, nota. 12. Zapis korespondencji między Konstancjuszem i Szapurem: Ammianus Marcellinus, *Res gestae XVII* 4, 21 - 5, 3.

o świadectwo dwóch świadków» (Pwt 17, 6; 19, 15). Tak właśnie napisano: «Ręka świadków będzie pierwsza w jego ukamienowaniu a następnie ręka całego ludu» (Pwt 17, 7; 13, 10). Napisała im jeszcze, żeby tak świadczyli przeciw niemu: «Nabot zbluźnił przeciw Bogu i ludowi». Napisała ten nikczemny list niby czyniąc zadość świętemu Prawu, gdzie jest napisane: «Kto bluźni przeciw imieniu Bożemu zostanie ukamienowany, ponieważ wypowiedział Imię Święte i zbluźnił» (Kpł 24, 16). Otóż, nie było zmartwieniem dla Izebel, że może zbluźnić przeciw Imieniu Bożemu, lecz [bardziej] troszczyła się o skapstwo Achaba, który pożył winnicy Nabota. I Achab nie wspomniał na to, co zostało napisane: «Nie pożył żadnej rzeczy, która należy do bliźniego twego» (Wj 20, 17; Pwt 5, 21). O, Izebel, podżegaczko Achaba, jakież to [jest] Bóg, któremu zlorzeczył Nabot? To Ten, którego ołtarz rozbiłaś a proroków pozabijałaś (por. 1Krl 19, 14). I jakież to [jest] król, któremu [Nabot] zlorzeczył? To ten, który usunął Prawo i chciał zagarnąć dziedzictwo Nabota. Dlaczego więc, Izebel, nie uczyniłaś tego, co napisano na początku przykazań Prawa, gdzie powiedziano: «Nie będziesz czcił obcego Boga» (Wj 20, 3), a ty, Izebel, oddałaś cześć Baalowi. Napisano jeszcze: «Nie przelejesz krwi niewinnej w ziemi, którą dał ci Pan, twój Bóg» (Pwt 19, 10). Powinnaś być, o Izebel, przypomnieć sobie, co zostało napisane: «Ziemia, na której przelano krew, nie będzie oczyszczona, jeśli nie zostanie przelana krew tego, kto ją przelał» (Lb 35, 33). Bałaś się tego, o Izebel, pałając nikczemną zazdrością jakoby Nabot zlorzeczył Bogu, gdy [w rzeczywistości] nie zlorzeczył. Napisano jeszcze: «Ma być przelana krew tego, kto przeleje krew człowieka» (Rdz 9, 6). Izebel, prowokatorka, przelała niewinną krew Nabota i dlatego w tym samym miejscu, w którym przelała krew niewinną, gdy zarządziła nikczemny post, przelano krew Izebel i psy ją pożarły (por. 2Krl 9, 30-37). Psy tam lizały również krew Achaba, który jej posłuchał (por. 1Krl 21, 19; 22, 38). Lecz jeśli Izebel zdecydowała się oddalić od Prawa, co doprowadziło ją do zguby, gdyż nie zachowała Prawa, to jak wy, złoczyńcy, synowie Izraela mogliście przyjąć list, w którym napisano o nikczemnym poście, o kłamliwym świadectwie i przelaniu krwi? W którym pokoleniu usłyszeliście: «Poście i przelewajcie niewinną krew»? Dlaczego więc nie odrzuciliście nikczemnego listu i kłamliwego świadectwa? Dlatego też Achab i Izebel zostali ukarani sprawiedliwym sądem, bo przelali niewinną krew Nabota. I synowie Izraela, którzy posłuchali Izebel, również zostali ukarani sprawiedliwym sądem. Prorokował bowiem Ozeasz mówiąc: «Jeszcze trochę a upomnę się o krew Izraela w domu Jehu» (Oz 1, 4). I zażądał Jehu krwi Nabota z powodu Izebel w domu Achaba. I wyniszczył synów Izraela w domu Baala, bo przeszła na nich krew Nabota. Jak powiedział Jehu w dniu zemsty: «Ujrzałem wieczorem krew Nabota i synów jego» (2Krl 9, 26). I przyszła zemsta za niego i post, którym pościli synowie Izraela na swoje potęgienie»²⁰.

²⁰ Aphraates, *Demonstratio* 3, 4-6, PSyr 1, 104, 26 - 112, 4, tłum. A. Uciecha: Afrahat, *O poście*

Wiodącym tematem tej moralizatorskiej egzegezy jest istota prawdziwego postu, która leży w czystości intencji jego podjęcia. W formie midraszu haggadycznego Pers formułuje całą serię zarzutów przeciw królowej Izebel i Izraelitom, którzy ją naśladowali. Literacka stylizacja tych oskarżeń przyjmuje postać zwrotów skierowanych bezpośrednio do postaci inkryminowanych. Dla uważnego odbiorcy i obserwatora wydarzeń z życia politycznego i religijnego w połowie IV w. w Persji aktualizacja przesłania wydaje się jasna i jednoznaczna: najprawdopodobniej chodziło o dyskredytację Żydów z babilońskiej diaspory, którzy bali się utracić przywileje i wpływ na politykę państwa oraz starali się oportunistycznie wykorzystać sytuację, eliminując konkurencję rozwijającego się Kościoła²¹. Wątek oryginalnej metody zastosowanej w sekretnym przekazie ascetycznych ideałów został już zauważony i zasygnalizowany. Podkreślano charakterystyczny rys ponadczasowości narracji *Demonstrationes* wyrażonej w zupełnym braku personalnej krytyki urzędników państwowych i religijnych. Należało zachować daleko idącą przezorność w przypadku przechwycenia tekstu przez tajnych agentów, czy też denuncjatorów. Mędrzec perski ani raz nie podaje imienia biskupa Seleucji-Ktezyfontu; nie wspomina nawet słowem, że chodzi o biskupa. Poważne oskarżenia tego hierarchy i krytyka jego doradców ukryta została pod zasłoną wieloznacznego terminu „sędziowie”²².

3. „Czas jest zły”. Teologiczne aspekty sekretnego wykładu. Należy ciągle pamiętać, że główne przesłanie zawarte we wszystkich *ܠܕܢܐܘܢܐ* dotyczy postulatów życia ascetycznego i zasad ewangelicznego radykalizmu; wyselekcjonowani i przygotowani „synowie przymierza” toczą nieustanną duchową walkę jako atleci i żołnierze Chrystusa:

„Przychodzi mi teraz taka myśl co do niepokoju, które teraz muszą nadejść, i co do oddziałów, które zbierają się do niszczenia. Bóg bowiem uprzednio wyznaczył te czasy: chwile pomyślności spełniające się w dniach [ludzi] dobrych i prawych; chwile zaś wielu nieszczęść nadchodzące w dniach [ludzi] złych i grzesznych. Otóż tak jest napisane: Dobro już gotowe i błogosławiony ten, przez którego ono przyjdzie; i zło już przygotowane, lecz biada temu, przez którego przyjdzie (por. Mt 18, 7). Przyszło dobro na lud Boży i błogosławieństwo dla tego, przez którego przyszło to oczekiwane dobro; zło zostało wzniecone przez wojsko zebrane przez złego i wyniosłego, który się chęłpi.

(*Demonstratio tertia. De ieiunio*), *PSyr 1*, 104-112, *ŚSHT* 42 (2009) nr 1, 90-91.

²¹ Por. A. Uciecha, *Ascetyczna nauka w „Mowach” Afrahata*, *Studia i Materiały Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach* 3, Katowice 2002, 53-61.

²² Por. Pierre, *Introduction*, s. 85-86. Na temat sytuacji chrześcijan w Persji i postawy duchowieństwa w czasie prześladowań Szapura I, zob. W. Teister – A. Uciecha, *Postawa chrześcijan Kościoła Perskiego w czasie prześladowań Szapura II*, *VoxP* 32 (2012) t. 57, 667-676; A. Uciecha, *Postawa duchowieństwa Kościoła Perskiego w czasie prześladowań Szapura II*, w: *Vobis Episcopus vobiscum christianus*, red. W. Myszor – A. Malina, Katowice 2004, 278-287.

I tam przekleństwo pozostaje nad tym, przez którego zło zostało wzniecone. Nie zarzucaj więc, mój przyjacielu, iż Zły rzucił zło na wielu, ponieważ czasy są wyznaczone od dawna i nadeszła chwila ich wypełnienia²³.

Podobną myśl o wojnach Afrahat powtarza na koniec *De bellis*:

„Tego, co napisałem Ci na temat wojska gromadzonego na wojnę, nie wyjaśniałem Ci, jako czegoś, co zostało mi objawione. Słuchaj jednak słów, które są na początku listu: «Każdy, kto się wywyższa, będzie poniżony» (Łk 14, 11). Jeśli wojska powstają i zwyciężają, wiedz, że jest to upomnienie Boże. Jeśli zwyciężają, zostaną potępione przez sprawiedliwy sąd. Trzeba bowiem, abys wiedział, że bestia zostanie zabita w swoim czasie. Ty zaś, mój bracie, dołóż teraz starań do troski o miłosierdzie, aby pokój zapanował nad ludem Bożym. Koniec mowy *O wojnach*²⁴.

W definicji postulatów ascetycznych, które Pers zawarł w swoich wykładach, aspekt historyczny – z całym bogactwem czasowych odniesień i ziemskich uwarunkowań – stanowi jedynie kontekst, niezbędny w analizach, ale drugorzędny. Afrahat nie pomija tego czynnika „horyzontalnej rzeczywistości”²⁵, ale też go nie przecenia, starając się zachować właściwe proporcje między tym, co ponadczasowe i wieczne, a tym, co zaczyna się i kończy w przemijalnej doczesności. Duchowa walka ciągle trwa i zanim nie zostanie zakończona definitywnie, podlegający władzy Chrystusa chrześcijanie mogą liczyć na Boże miłosierdzie. Jeśli Kościół jest prześladowany, to z powodu grzesznego postępowania jego członków²⁶.

Konieczność zastosowania sekretnej języka w ocenie wydarzeń i w przekazie postulatów ascetycznych uzasadniona jest warunkami nieustannego zagrożenia Kościoła i inwigilacji perskich chrześcijan; szyfrowana biblijnie komunikacja w mowie *O wojnach* wydaje się zabiegiem oczywistym w tej trudnej sytuacji. Jednak w uzasadnieniu Afrahatowej metody należy pamiętać o całości kompozycji i jej akrostychicznej strukturze; nie wolno zapominać, że autorem wykładów jest „uczeń świętych Pism”, który wybranym stara się odsłonić tajemnice Stwórcy objawiającego się w dziełach stworzenia i w dziejących się wydarzeniach. Odkrywanie tajemnic Bożej mądrości wymaga znajomości całego alfabetu Stwórcy, od pierwszej litery *âlaf* aż po ostatnią *taw*. Paradigmat spójności i jednorodności – wydawać by się mogło jedynie formalny

²³ Aphraates, *Demonstratio* 5, 1, PSyr 1, 184, 1 - 185, 2, tłum. Uciecha, s. 250.

²⁴ Tamże 5, 25, PSyr 1, 237, 1-20, tłum. Uciecha, s. 261.

²⁵ Por. Murray, *The theory*, s. 7.

²⁶ Por. Aphraates, *Demonstratio* 14, 2, PSyr 1, 573, 15 - 576, 1, tłum. Uciecha, s. 21: „Chcemy was powiadomić, bracia i przyjaciele, i gdy tylko wam oznajmimy również i my sami sobie przypomnimy to, co wydarzyło się w naszych dniach z powodu naszych grzechów, które pomnożyły się, umocniły i zwiększyły ból. Nasze umysły oślepyły bezmyślnie i nie przebudziliśmy się, aby Bóg zwrócił się do nas”.

– stanowi konieczny komponent analizy każdego badanego aspektu nauczania perskiego Mędrca i metod przez niego użytych. Pomijanie tego czynnika prowadzi do ograniczania kompleksowej koncepcji teologiczno-historycznej Persa i zamykania tej interesującej tradycji w ramach poszczególnych jej ogniw.

***

W mowie *O wojnach* Afrahat profetycznie zapowiada czasy prześladowania chrześcijan, a równocześnie w sekretny sposób przekonuje i zachęca do wiary w Bożą Opatrzność. Pers komentuje współczesne mu wydarzenia w konwencji militarnej, w kontekście ideałów duchowej walki „synów przymierza”. W każdej trudnej sytuacji Chrystusowi „atleci” powinni widzieć wezwanie do nawrócenia. Teologiczne przesłanie wykładu *O wojnach* zawarte zostało w zachęcie do odczytywania prześladowania Kościoła jako znaku upomnienia Bożego; Mędrzec nic mówi o gniewie Boga, ani o Bożej karze.

SECRETS OF SPIRITUAL STRUGGLE
IN THE FIFTH DEMONSTRATION *ON WARS*
OF APHRAHAT, THE PERSIAN SAGE

(Summary)

In the *Demonstration “On Wars”* Aphrahat prophetically announces the times of Christian persecution and at the same time in a secret way persuades and encourages to place one’s faith in God’s Providence. The Persian comments on his contemporary events in a military convention, in the context of the ideals of spiritual struggles of the “sons of covenant”. In every difficult situation Christian “athletes” should see a call for conversion. A theological message of the speech “On Wars” has been included in the encouragement to interpret the persecution of the Church as a sign of God’s admonition; the Sage says nothing about God’s wrath or His punishment.

Key words: Sons of the Covenant, early Syrian asceticism, judeo-christian theology, the Persian Church, persecutions, Shapur II.

Słowa kluczowe: Synowie Przymierza, syryjski ascetyzm wczesnochrześcijański, teologia judeo-chrześcijańska, Kościół Perski, prześladowania, Szapur II.